

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

З ІСТОРІЇ РОМЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ ВСІХ СВЯТИХ

Один з перших дослідників історії Ромен і, водночас, один з активних учасників церковного життя цього міста Іван Курилов зазначав, що історія церкви Всіх Святих розпочалася задовго до її будівництва й освячення. Він зазначав у своїй відомій *«Роменській старовині»*: *«В соборной церкве с давних лет, должно быть еще со времени устройства в 1831 году кафедры, стояла всегда под оною, большая кружка надписью: «на сооружение кладбищенской церкви Всех Святых, в г. Ромне; собираемые в эту кружку пожертвования отсылались на приращивание процентами в Государственный банк»* [7, с. 338].

Через багато років, коли було вже зібрано досить значну суму необхідну на будівництво нової церкви, тодішній міський благочинний о. Василь Горуневич, у листі від 5 листопада 1865 р. на адресу роменської міської думи, повідомив її гласних, що парафіяни й причти всіх церков прохали преосвященного архірея, єпископа Полтавського і Переяславського дозволити їм влаштувати муровану церкву при міському цвинтарі на землі, що була передана міською владою церкві. Далі благочинний зазначав, що план церкви пройшов уже затвердження будівельним відділом Полтавського губернського правління, а в розпорядженні парафіян тоді було 4260 руб., а ще близько 3 тис. руб. планувалося зібрати від пожертв жителів міста. Оскільки вже було отримано дозвіл преосвященного, то благочинний прохав міську думу заснувати з найбільш шанованих містян будівельний комітет [7, с. 338-339]. 11 листопада того ж року, на засіданні Роменської міської думи такий будівельний комітет було утворено. До нього увійшли місцевий дворянин штабс-капітан Василь Аксамитний, якого було обрано головою цього комітету, а членами – купців Антона Склягу, Дмитра Лихошерстого, Андрія Шумка, Трохима Симонова і Георгія Татарінова.

---

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №15.01.10-01.15/17.3Ф «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

Відповідна ухвала про обрання членів будівельного комітету через міського благочинного була надіслана єпископу Полтавському і Переяславському. Після затвердження членів комітету єпархіяльним керівництвом, вони активно взялися за справу будівництва церкви Всіх Святих. Перш за все, члени будівельного комітету почали займатися збором коштів, які були необхідні для будівництва церкви. І почали з того, що першими внесли пожертви на церкву, а тоді звернулися з відповідним закликом до міського населення. І водночас почали закупувати будівельні матеріали. Роботи розпочалися вже з весни наступного року.

Урочисті закладки цвинтарної церкви відбулися в неділю Всіх Святих 22 травня 1866 р. Цю дату наводить Іван Курилов, однак, більше всього, це помилкове твердження, оскільки у *«Полтавських єпархіяльних ведомостях»*, де того року було опубліковане в одному з номерів повчання протоієрея Василя Горуновича під час урочистих закладин церкви, наводиться інша дата, а саме 3 липня [4, с. 140-141]. Міське духовенство на чолі з благочинним – настоятелем Роменського Святодухівського собору Василем Горуновичем, урочисто освятило обране місце й підготовлені під фундамент траншеї, і в присутності майже всього православного населення міста священники, очільники міста й повіту, члени будівельного комітету заклали перше каміння до майбутнього фундаменту. Під вівтарну стіну заклали мідну дошку з текстом про час закладки церкви.

По закінченню закладин було вперше відзначено й храмове свято. Члени будівельного комітету, місцеві багатії на свято попривозили харчі й відбувся урочистий обід і поминки всіх померлих. Варто зазначити, що бідним, жебракам і гостям свята було влаштоване гарне пригощання. Свято, як пригадував Іван Курилов, того дня продовжувалось майже до вечора. З іншого боку, того дня від багатьох парафіян і гостей свята на користь церкви надійшли щедрі пожертви [4, с. 140].

Пам'ятаючи, що на роменському цвинтарі поховано багато купців, котрі померли під час приїзду на торги на Іллінський ярмарок, члени будівельного комітету звернулися з проханням про пожертви на церкву до їх родичів, а також до рідних місцевих жителів, які тут знайшли свій вічний притулок.

Одним з перших відгукнувся уродженець Ромен, таємний радник і доктор права Микола Васильович Варадінов, що на той час служив у Петербурзі при Міністерстві внутрішніх справ. Він пообіцяв (і виконав свою обіцянку) надіслати дві тисячі рублів на будівництво церкви Всіх Святих [17, р. 8]. Він поставив лише одну умову – щоб останки його батька-самогубця і матері були перепоховані в усипальниці під церквою, що й було виконано вже наступного року. Він ще обіцяв надати церкві додатково тисячу рублів у виграшних казначейських білетах, коли будуть затвержені його пропозиції про будівництво при церкві школи, притулку для бідних і богадільні. Однак, ці пропозиції не були ухвалені [7, с. 338].

Будівельний комітет ухвалив збирати по 100 руб. за кожну нішу в церкві для перепоховання померлих, а окремі бажанчі передавали ці кошти ще за свого життя. В цілому ж поповнення коштів на зведення церкви просувалось повільно, а тому її будівництво було завершене лише в 1870 р.

Того ж року змінилось і керівництво будівельного комітету. Василя Аксамитного було обрано на посаду мирового судді та на його місце було призначено в жовтні місяці спадкового почесного громадянина Леонтія Степановича Терновця, а після нього незабаром цю посаду обійняв Іван Якимович Вербець, який перед тим декілька років був старостою соборної Святодухівської церкви. Його невтомну працю у будівельному комітеті високо оцінив його сучасник Іван Курилов, який теж був свого часу церковним старостою Святодухівського собору, під егідою якого велося будівництво цвинтарної церкви. За його клопотанням міська громада ухвалила виділити із міського запасного капіталу 1 тис.руб., що рівними частинами по 500 руб. передавалися будівельному комітету в 1871 і 1872 роках.

Поряд з цим місцевий добродієць Мойсей Литвиненко виявив бажання на свій кошт спорудити іконостас, а після завершення будівництва церкви звести навколо неї муровану огорожу. Цю обіцянку М. Й. Литвиненко урочисто дав під час хвороби, а коли незабаром вилікувався, то додатково дав кошти на спорудження церковного вівтаря і жертovníка.

Отже спільними зусиллями віруючих, місцевого самоврядування, доброчинців будівництво церкви, опоряджувальні роботи в ній були завершені, й у середу 30 травня 1873 р. відбулось урочисте освячення нового роменського храму. Освячення і першу службу тут провів тодішній настоятель Святодухівського храму протоієрей Олексій Єльчуков. Після літургії, молебня й обходження храму була здійснена спільна панахида. Урочистості завершилися спільним братським обідом, за участю духовенства, парафіян, бідних, жебраків і гостей свята.

Незабаром роменська церква Всіх Святих отримала великі пожертви від ще одного місцевого доброчинця – Леонтія Терновця – у пам'ять про померлу єдину дочку Єлизавету. На його кошти було споруджено багато срібних кютів, виготовлено срібні оправы для іконостасу і багатьох ікон в церкві, придбано для церкви велику кількість богослужбової літератури, свічників, лампад тощо. І пізніше окремі роменці робили пожертви на церкву Всіх Святих. Так, вже згадуваний Литвиненко Мойсей – купець і меценат, спадковий почесний громадянин у своєму заповіті відписав на користь цієї церкви 2 тис. руб. і причту цієї церкви 1 тис. руб. Терновець Леонтій Степанович, який неодноразово був церковним старостою, окрім ікон, заповів церкві Всіх Святих 4 лавки в торгових рядах і 6 виграшних банківських білетів [8, с. 198, 267-268].

Упродовж багатьох років церква Всіх Святих була приписною до Святодухівського собору. Відомо, що станом на 1895 р. церква Всіх Святих володіла капіталом у 2257 руб., а прибутків з кожної лавки отримувала у розмірі 109 руб. У цей рік у метричних книгах церкви було зареєстровано 63 народження (32 хлопчика та 31 дівчинка), 44 померлих та 1 шлюб. При храмі був благочинний протоієрей О. М. Єльчуков, священники М. А. Пархоменко та С. О. Єльчуков, диякон І. Г. Григоренко та два псаломщики – Г. В. Голобородько і Й. С. Бельченко [14, с. 182]. У 1902 р. храму належали церковна сторожка й будинок на цвинтарі, лавка в торгових рядах, парафіян було 333 особи чоловічої та 361 – жіночої статі. Служили священники протоієрей Д. С. Дмитревський, А. Ф. Навроцький, М. В. Димара та В. Р. Новосельський,

диякон А. І. Євсевський, псаломщики диякон Й. С. Бельченко та Я. З. Білогай. Церковним старостою був потомствений почесний громадянин Ромен Л. С. Терновець [16, с. 570-571].

Відомо, що на початку ХХ ст. службу в церкві проводили священники та причт соборної Святодухівської церкви, зокрема протоієрей Димитрій Стефанович Дмитревський, священники Андрій Федорович Навроцький, Микола Васильович Дімара, Василь Романович Новосельський, диякон Андрій Іванович Євсевський, псаломщики: диякон Йосип Стефанович Бельченко і Яків Захарович Білогай [16, с. 570].

Напередодні революційних подій початку ХХ ст. роменська церква Всіх Святих відіграла важливу роль у релігійному та духовному житті міста. Як і скрізь на той час, її парафіяни сприяли розповсюдженню освіти, боролися з пияцтвом, у роки Російсько-японської і Першої світової війн робили все можливо, щоб допомогти воїнам на фронті тощо.

Важкі часи довелося пережити церкві в пореволюційні роки, коли держава розпочала наступ на релігію і представників культу. Рятуючи себе і свої родини, частина священнослужителів змушена була відмовлятися від сану, полишати церкви. У 1920-х – 1930-х роках активну атеїстичну, антицерковну роботу проводили члени гуртків воєвничих безвірників. Вони проводили колективні читання газет, журналів, обговорювали безвірницькі статті, готували виступи, доповіді, інформації, слухали лекції на антирелігійну тематику, зокрема: *«Релігія і пролетаріат»*, *«Наука і релігія»*, *«Виникнення релігії і християнства»* тощо. Про це красномовно свідчать слова з однієї з листівок, що була випущена в Ромнах 20-тисячним накладом у 1930 р.: *«Боротьба проти релігії – боротьба за соціалізм»*. Зазначимо, що атеїстична робота на Роменщині за часів радянської влади не припинялася ніколи. Наприклад, позбавлялись виборчих прав священники, члени правління релігійних громад, які фактично виконували обов'язки церковних старост [10].

На початку 1920-х років в умовах боротьби проти голоду та подолання його наслідків в Росії та на півдні України було проведено насильницьке вилучення церковних цінностей. На Роменщині також було проведено таке вилучення. А перед

цим в місцевій пресі, на зборах трудових колективів Роменщини, на сільських сходках було проведено відповідну підготовку, з'явилися публікації про необхідність таких дій, зокрема стаття Ем. Артем'єва «Церква і помираючі» [1], резолюція селян с. Житнього про необхідність вилучення церковних цінностей [15], резолюції зборів робітників 2-го державного механічного заводу, 8-го державного шкірзаводу, профспілки будівельників, членів профспілки «Радпрацівник», повітового з'їзду профспілки «Харчосмак» [11] тощо. Значних втрат зазнала і роменська церква Всіх Святих.

До цієї кампанії долучались навіть віруючі та церковнослужителі. Показовою є стаття «До вилучення церковних цінностей (Лист віруючого християнина)», де мова йшла про необхідність вилучення церковних цінностей з метою подолання голоду. Редакція прохала відгукнутись на цей лист священнослужителів і підтримати його [5]. Через деякий час газета опублікувала відповідне звернення Миколи Пирського – митрофорного протоієрея Кобеляцького повіту, в якому йшла мова про підтримку дій влади. «Слово за роменцями» додала газета [9].

19 травня 1922 р. Роменською повітовою комісією з вилучення церковних цінностей із цвинтарної церкви було вилучено і передано на користь голодуючих срібних риз вагою 2 п. 4 ф., 26 малих срібних риз вагою 26 ф., 9 срібних лампад вагою 4 ф., 2 срібні чаші вагою 2 ф., 3 срібні дарохранительниці вагою 2 ф., 2 срібні хрести з підставками вагою 4 ф. [3]. У щоденнику Роменського краєзнавчого музею навіть зберігся запис 1930 р. від 6 грудня: «Знято дзвони в церквах Ромен» [12. арк. 43].

У 1930-х роках в Ромнах припинили діяльність усі православні церкви, крім Всіхсвятської [13, с. 2]. Але в травні 1941 р. було припинено і її діяльність, а приміщення передали під ковальський цех Роменського машинобудівного заводу. Тоді на місці Святого Престолу перебував ковальський горн. Проте вже восени 1941 р., коли Роменщина була окупована німецькими фашистами, храм було повернуто віруючим. Разом з віруючими церква пережила важкі роки гітлерівської окупації, не менш тяжкі роки повоєнної відбудови.

У повоєнні роки і аж до 1970 р. настоятелем церкви був протоієрей Аристарх Малевич.

Особливо великих зусиль щодо відновлення діяльності церкви Всіх Святих доклав протоієрей Олексій Долгий, уродженець Охтирщини, якому любов до Божого слова, духовних цінностей прищепила ще з юних літ його мати. По службі в лавах Радянської Армії закінчив духовну семінарію, академію, а першу службу провів в церкві с. Рогинці на Роменщині. Пізніше служив у Лебедині, Нижній Сироватці, Путивлі, роменських селах Овлаші, Перекопівка, а з 1970 р. і до кінця свого життя – у церкві Всіх Святих. Незадовго до смерті, що сталася 2011 р., 12 лютого 2008 р. постригся в монахи з іменем Володимир. Наступними його сходінками були – ієромонах, ігумен, архімандрит [2].

Після смерті Олексія Долгого настоятелем церкви Всіх Святих став його онук о. Дмитрій Долгий. Попри свій вік, він не лише шанований в місті священик, але й активний учасник громадського життя в місті та поза його межами. Зокрема, його церковна громада активно долучилась до волонтерського руху. Починаючи з вересня 2014 р. і до квітня 2015 р. прихожани церкви Всіх Святих зібрали багато теплих речей, продуктів, білизни. На зібрані разом з вірянами інших роменських храмів кошти було придбано три тепловізори. Сам о. Дмитрій разом з іншими роменськими волонтерами виїздив на Донеччину та Луганщину підтримати українських воїнів, більше двох тон продуктів відвезено до Святогорської лаври, де перебувають майже 3 тис. біженців [6].

Серед особливо шанованих ікон цієї церкви варто згадати ікони Всіх Святих, святого Миколи Чудотворця, чудотворна ікона великомученика і цілителя Пантелимона (написана Афонськими монахами спеціально для цієї церкви), Олександра Невського, Олексія Людини Божої, Серафима Саровського, Іоанна Кронштадського, Собору Глинських старців.

Взагалі історія церкви Всіх Святих у м. Ромни є багатою на різноманітні події. Вона пов'язана з багатьма яскравими особистостями минулого. Церква пережила складні часи, пов'язані з німецькою окупацією під час Другої світової війни та радянської влади. Але її історія ще потребує більш глибокого вивчення.

---

1. *Артем'єв Е.* Церква і помираючі / Е. Артем'єв // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 403. – 19 лютого.

2. Архімандрит Володимир [Некролог] // Вісті Роменщини. – 2011. – 4 червня.
3. Вилучення цінностей на Роменщині // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 434. – 24 травня.
4. *Горунович В.* Поучение при заложении кладбищенской церкви в честь Всех Святых в городе Ромне 1866 года июля 3-го дня / Василий Горунович // Полтавские епархиальные ведомости. – 1866. – № 16. – Часть неофициальная. – С. 140-141.
5. До вилучення церковних цінностей (Лист віруючого християнина) // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 422.
6. *Єліна Т.* На війні немає невіруючих / Т. Єліна // Вісті Роменщини. – 2015. – 11 квітня.
7. *Курилов И.* Роменская старина. Исторические, статистические и бытовые записки о городе Ромне и его обитателях, от начала города до нашегo времени. В трехчастях, с прибавлением исторического и статистического описания всех городских церквей / И. Курилов. – Ромны: Типография Б. Ционсона, 1898. – 345 с.
8. *Павловский И. Ф.* Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. / И. Ф. Павловский. – Полтава: Т-во Печатного Дела, 1914. – XV+294 с.
9. *Пирський П.* Відозва кобеляцького духовенства про необхідність передачі церковних цінностей на потреби боротьби з голодом / П. Пирський // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 429. – 10 травня.
10. Радянське життя [м. Ромни]. – 1927. – № 12. – 11 лютого.
11. Роменські робітники за вилучення церковних цінностей // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 431. – 14 травня.
12. Роменський краєзнавчий музей. Щоденник Роменського краєзнавчого музею (1 жовтня 1929 – 24 лютого 1932 рр.).
13. *Рымаренко Е. Г.* Моя первая поездка в Оптину пустынь и посещение старца иеросхимонаха Антония / Е. Г. Рымаренко // Православная жизнь. – Джорданвиль, 1954. – № 10. – С. 2.
14. Сборник необходимых сведений о всех приходах Полтавской губернии. Адрес-календарь духовенства той же епархии / Сост. священник Григорий Коломенский. – Полтава: Типография Губернского Правления, 1895. – VII+512 с.
15. Селяни села Житнього за вилучення церковних цінностей // Известия Роменского исполнительного комитета и Паркома К.П.У. – 1922. – № 433. – 19 травня.
16. Справочник за Полтавскую епархию. Составлен в 1902 году Полтавской духовной консисторией для руководства причтов. – Полтава, 1902. – 654 с.
17. *Degtyarev S. Varadinov Nikolay Vasilevich* – Representative of 'Enlightened Bureaucracy': Bureaucrat's Biography / Sergey I. Degtyarev // Russkaya Starina. – 2014. – Vol.(9), №1. – pp. 4-10.